

**ЗАМОНАВИЙ ЖАМИЯТДА ЛИБЕРАЛ-ДЕМОКРАТИК ҒОЯЛАРНИНГ
КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШИ**

Шодмонкулова Муборак Махаматкуловна
Гулистон давлат университети доценти

Жаҳон ҳамжамияти ва алоҳида ҳамжамиятлар ҳаётида бурилиш даврларидан бизга маълумки, бу даврларда уларнинг ҳаётлари танглик ҳолатлари, кескин ижтимоий конфликтларни бошларидан кечирганлар. Танглик вазиятларида инсонлар ўз кучларини иложи борича ишга солганлар, бу тангликларни бартараф қилиш учун инсонларнинг онг ва иродаларини сафарбар қилганлар. Тангликлардан чиқишнинг тарихий тажрибаси шуни кўрсатадики, жамият амалга оширадиган ҳаётий танлов ҳозирги кундан қаноатланмагани, ўтмишни идеаллаштиргани ва келажакнинг ноаниқлиги билан аниқланади. Ҳозирги вазиятлар оламнинг турли минтақаларида рўй бераётган табиий катастрофалар тарзида дейсизми, ҳарбий ва фуқаровий келишмовчиликлар тарзидами ёки кескин ижтимоий, иқтисодий, сиёсий силкинишлар тарзида дейсми намоён бўлаётган ниҳоятда танг белгиларга тўлиб кетаяпти. Уларни санаб ўтмасак ҳам ҳамма билади. Мустақил мамлакатлар ҳамкорлигидаги мамлакатларнинг ҳеч бири ҳам ана шундай ҳолатлардан ҳоли эмас. Ҳозирги кунларда ноҳуш прогнозлар ва пессимистик башоратлар ҳар қанча кўп бўлмасин, барибир, одамларнинг орзу – умидлари келажакнинг яхши бўлишига қаратилган.

Ҳозирги давр остонасида жаҳон ҳамжамиятидаги тангликлар жамиятни қайта қуришга доир заруриятлар (ижтимоий эҳтиёжлар) лозим эканлигини, иқтисодий, сиёсий ўзгаришларнинг балансланган мутаносиблиги ўрнатилиб, шу билан жамиятнинг ҳаётий фаолият қобилиятини таъминлаш лозим эканлигини равшан кўрсатди. Иқтисодий ҳавф ҳар ким томонидан ҳар хил онгланди, бундай ҳавфни бартараф этишга доир тавсиялар эса ундан ҳам турли – туман эди. Масалан, маркечилар ҳозирги шароитларда чидаб бўлмас стихияларни юзага келтираётган нарса хусусий мулкдир, деб билдилар. Шунинг учун улар хусусий мулкчилик ўрнига ижтимоий (давлат) мулкчилиги билан алмаштиришни ва унинг асосида хўжаликни режали асосда юритишни ўрнатишни таклиф қилиб чиқдилар. Собиқ СССРда социализм қуриш тажрибасини жамиятнинг кескин ўзгартиришга бўлган биринчи уриниш деб тушуниш мумкин эди. Маълумки, бу йўл билан жамиятни қайта қуриш мавафақият билан тугалланмади.

Ижтимоий ўзгаришларнинг иккинчи йўли Америка Қўшма Штатларида Т.Рузвельт президентлик қилган даврда амалга оширилган ислоҳотлардир. Ижтимоий ҳаётни ўзгартиришга доир ислоҳотлар америка жамиятини 1929-1933 йиллардаги тангликдан олби чиқишнинг сифатли ва ҳаётбахш эканлигини яққол намоёиш қилди. Америкача

ислохотлар иқтисодга давлатнинг аралашшиш характерини ўзгартирдилар: иқтисодни регуляция қилиш ва ижтимоий сиёсат ижтимоий барқарорликни ушлаб туришга қаратилган зарур элементлар билан тўлдирилди. Бу ислохотларда ижтимоий қурилишнинг асоси сифатида мулкнинг турли шакллари хил – хиллиги янгилик, аралаш иқтисоднинг мулк шакллари хилма – хиллиги сақланган анчагина кучли давлат сектори ва хусусий мулк ҳукмронлиги мавжуд эди. Иккинчи янгилик турли ижтимоий гуруҳлар ва аҳолининг турли барча қатламларининг манфаатларини ҳисобга олиш имкониятини берди. Айнан шу чоралар Америка ҳамжамиятининг яна барқарор тараққий этишига асос бўлди. Шундай тадбирларнинг амалга ошириш туфайли ҳозирги Америка жамиятини «демократик жамият», «демократик капитализм», «эркин бозор иқтисодиётли жамият» деб атаб келадилар. Кейинги йилларда «либерал – демократик тизим» деган тушунча кенг тарқалди.

Ҳозирги замон либерал – демократик тизимси ўз тараққиётида қатор босқичларни ўтди. 1950 йилларгача фақат унинг асослари шаклланди. 1960-1970 йилларга келиб асосан илмий – техника революцияси ва кенг меҳнаткашлар оммасининг тазийқида туфайли ўзининг ривож топган шаклига эришди. Ҳар иккала жиҳат ҳам иқтисодда созлаш (регулировка қилиш) асосларининг кучайишига ва умуман жамиятда унинг ўрни кўтарилишига олиб келди. Ҳодимларнинг касбий маҳоратини ўстириш ва қайта тайёрлаш тизимси қайта тайёрлаш тизимси қайта қурилди, таълим ва соғлиқни сақлашда ислохотлар амалга оширилди тараққий топган ижтимоий сфера вужудга келди, унинг эҳтиёжларига миллий даромаднинг каттагина қисми ажратила бошлади. Ишлабчиқаришнинг кўтарилиб борган самарадорлиги кенг аҳоли қатламларининг моддий эҳтиёжларини қониқтира бошлади ва истеъмол маҳсулотларининг кўплаб чиқарилишини тақозо этди. Жамиятнинг фаровонлигини оширишга, аҳоли турли қатламлари ва гуруҳларининг манфаатларини қондиришга зарур шароитлар яратилди. Жамиятда айнан бозор иқтисоди асосида ривожланиши мумкин бўлмаган фан, таълим, маданият, экология тиббиёт спорт сингари соҳаларининг тез ўсиши кузатилди. Ўртача умр кўриш ёшининг ортиб бориши ва бунга боғлиқ ҳолда нафақат хўрлар сонининг ортиб бориши билан боғлиқ социал таъминот институтларининг юзага келишини ҳам шу қаторда айтиб ўтиш керак. Уларнинг ҳаммаси бюджет томонидан таъминлангандирлар, бу нарсаларнинг ҳаммаси жамиятни созлаб туришда давлатнинг ролини ошириб юборди.

Бугунги кунда ҳозирги замон ижтимоий тизимига бўлган энг катта талаб хўжаликни мувозанатлашган ва барқарор фаолият юритадиган бўлишини таъминлашдан иборатдир. Бу нарсага давлат томонидан бозор муносабатларини созлаб турилиши билан эришилади. Бунинг устига ҳамма ишлаб чиқариш элементлари, шунингдек,

ишлаётган одамлар ҳам созланиб туради, чунки балансланганлик фақат керагидан ортик маҳсулот чиқариб юборилгани учун бирор ишлабчиқариш тармоғининг тўхталиши билангина эмас, одамларнинг забастовкаси (иш ташлашлари) туфайли ҳам бузилиши мумкин. Шунинг учун ишлаётган одамларнинг нормал ҳаёт даражасини таъминлаб турувчи ижтимоий сиёсат ҳам тартибга солишнинг зарур элементи ҳисобланади. Бирок меҳнат қилаётган кишиларнинг ҳаёти улар оиласидаги ишлаб, яшашларига керакли емиш топа олмайдиган бола – чақалари, ота – оналари, хуллас қарамоғидаги меҳант қилмайдиган оила аъзолари ҳаётидан айри кечмайди. Шунинг созлаб туриладиган, барқарор жамият фақат озчиликнинг эмас, аҳолининг барча қатлам ва табақаларининг манфаатлари ҳисобга олиниши керак

Либерал – демократик тизимда нимаики созлаш учун имкон яратса, ўша нарса базис ролини ўйнайди. Бу асосий ва зарур элементи давлат сектори бўлган аралаш иқтисод – тартибга солишнинг энг муҳим ричагидир. Аралаш иқтисод дегани фақат ва хусусий (гуруҳ ва индивидуал) мулкларнинг бирга яшашидан иборат мулк шакллари мажмуи эмас, бу уларнинг бир – бирига чатишиб кетиши, ўзига хос қотишмасидир. Бу мулк шакллариининг меҳнат тақсимоти, ишлабчиқариш кооперацияси орқали боғланганлигидан ташқариш функцияларнинг бўлиниши орқали ҳам боғлангандир. Мулк функциялари орасида: эга бўлмоқ, ишламоқ, ҳукмронлик, ва фойдаланилмоқ асосан хусусий эгалар қўлида бўлади, бу нарса бозор муҳитини юзага келтиради ва хўжаликни самарали юритишни таъминлайди. Шу билан бирга, тақсимот ва хўжаликни регулировка қилиш (айниқса, узоқ муддат истикболда) ишларига давлат аралашади. Давлат хўжалик юритишни бир рамкага соладиган тегишли қонунчиликни яратади. Давлат солиқ йиғиш йўли билан улкан бойлик тўплайди ва сўнгра уни умуммиллий вазифаларни ечиш, узоқ муддатга мўлжалланган мақсадларни бажариш, устувор йўналишларни таъминлаш, барқарорликни ушлаб туриш, жамиятга зарур бўлган ижтимоий эҳтиёжларга йўналтириш, бозор иқтисодига кирмаган соҳаларни қўллаб – қувватлаш сингариларга ишлатади.

Жамият тараққиётининг янги фазасида ишлаб чиқариш янада ижтимоийлашади, янги босқичга кўтарилади, унинг самарадорлиги юқори бўлади, кўпроқ эгилувчан ва динамик ва шу билан бирга, барқарор, мувозанатлашган бўлади. Ижтимоий ҳаётни бундай ташкилланиши одамлар фаолиятини кучайтиради, ташаббусни оширади, уларни самарали, оптимал ақл – идрок хўжалик юритишга чорлайди. Бундай ташкилланиш (ташкилаш) иқтисоднинг давлат ва хусусий омилларини муштарак қилади (албатта, муаммолар бўлмаслиги мумкин эмас), капитализм бошланишига хос бўлган давлат мулкни хусусий мулк бсотириб қўйишига, ёки социализмга хос хусусий мулкчиликнинг давлат мулки томонидан эзиб ташлашидек камчиликни бартараф этади.

Давлат ва хусусий мулкнинг чатишиб кетиши либерал – демократик тизимнинг муҳим жихати бўлади, бироқ албатта, турли мамлакатларда ва турли вақтларда давлат ва хусусий мулк асосларини пропорцияси, уларни хўжаликнинг у ёки бу соҳаларга қаратиш, солиқларнинг йиғилиши, уларнинг кўп ёки оз миқдорда олиниши, сарфланиши ва шу ўзига хосликларга эга бўлади.

Ҳозирги информация асри жамият ҳаётининг турли соҳаларида бевосита ўз таъсирини намоён қилмоқда. Информацион технологияларнинг иқтисодга таъсири ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсати сфераларини мукаммаллаштиришда акс этмоқда. Информацион технологиялар маорифда, билимлар яратишда, илмий татқиқотлар имкониятларини кенгайтиришда, моделлаштиришда, тажриба маълумотларини таҳлил қилишда ва янги билим ҳосил қилишда фойдали тарзда хизмат қилмоқда. Тез ишловчи компьютерлар ва сунъий интеллект алоҳида аҳамият касб этмоқда. Глобал коммуникациялар тармоғи энг муҳим омил бўлмоқда. Улар Ернинг сунъий йўлдошлари, телефон кабелларининг континентлараро ва континентлар ичида тармоқлангани, янги электрон алоқаларининг пайдо бўлиши ягона Халқаро информация тармоғи тизимсини шакллантирди. Ҳар қандай информацияни Ер шарининг исталган нўқтасига ёруғлик тезлигида узатиш мумкин бўлган вақт келди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Alimovna, Akkulova Yulduz, et al. "DEVELOPMENT OF LESSON TRAININGS ON THE BASIS OF MODULE TECHNOLOGY." Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development 9 (2022): 128-131.
2. Mahamatkulovna, Shodmankulova Mubarak. "Liberal Democratic Ideals in Civil Society: Problems and Tasks." Zien Journal of Social Sciences and Humanities 17 (2023): 53-59.
3. Mahamatkulovna, Shodmankulova Mubarak. "The Combination of Socio-Political and Economic Criteria in Liberal Democratic Ideas." Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences 17 (2023): 22-28.